

УДК 330.131.7:005.334:101.1

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v056.2025.6>**М. А. Горбуля**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8514-0672>*пошукач кафедри управління та адміністрування
Інженерного навчально-наукового інституту імені Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету***В. Г. Воронкова**ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри управління та адміністрування
Інженерного навчально-наукового інституту імені Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету*

ФІЛОСОФІЯ РИЗИКУ ТА АНТИКРИХКОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЯК НОВА ФОРМА МИСЛЕННЯ У ДОБУ ТУРБУЛЕНТНОСТІ (НА ОСНОВІ ПРАЦЬ НАССІМА ТАЛЕБА)

Постановка проблеми. Сучасна епоха характеризується надзвичайною нестабільністю, глобальною турбулентністю та невизначеністю, що впливають на всі сфери соціально-економічного життя. Глобальні фінансові кризи, пандемії, воєнні конфлікти, кліматичні зміни та технологічні зрушення формують нову парадигму ризику, у межах якої традиційні моделі прогнозування та управління стають недостатніми. Саме тому виникає потреба у філософському осмисленні феномену ризику й формуванні нової методології мислення, яка дозволяє не лише протистояти невизначеності, а й використовувати її як джерело розвитку. У цьому контексті концепція антикрихкості, запропонована Насімом Ніколасом Талебом у його працях «Обдурені випадковістю» [6], «Чорний лебідь. Вплив надзвичайно мало ймовірного» [7], «Антикрихкість. Як отримати вигоду з хаосу» [8] та «Ризикуй власною шкірою» [9] стає ключовою інтелектуальною рамкою для переосмислення філософії ризику. Вона переносить акцент із прагнення до стабільності на здатність систем, організацій і людей зміцнюватися через кризи, помилки й стреси. Для фінансово-економічних систем це означає перехід від парадигми «управління ризиками» до парадигми «розвитку через невизначеність». У добу турбулентності антикрихкість стає не просто рисою системи, а новим способом мислення, що дозволяє перетворювати хаос на ресурс інновацій і стійкості. З наукової точки зору проблема полягає в необхідності осмислити антикрихкість як філософську категорію, що поєднує економічну теорію, поведінкову економіку, системне мислення та аксіологію рішень. З практичної – у формуванні нової моделі управління,

яка здатна адаптуватися до постійних змін, мінімізуючи вразливість і підсилюючи здатність до самовідновлення. Таким чином, філософія ризику та антикрихкості виступає не лише інтелектуальною відповіддю на виклики епохи невизначеності, а й практичним інструментом побудови життєздатних фінансово-економічних систем, що можуть розвиватися завдяки кризам, а не всупереч їм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі зростає увага до концепції Nassim Nicholas Taleb-рованої «антикрихкості» (antifragility) – системної властивості, яка дозволяє не лише протистояти стресорам, волатильності або невизначеності, а й отримувати вигоду від них. У контексті фінансово-економічних систем ця концепція набуває дедалі більшого значення через посилення глобальних шоків, технологічних трансформацій, цифровізації, а також перетворення характеру самих ризиків (цифрові ризики, кіберзагрози, ланцюги постачання тощо). Основні напрями останніх досліджень включають: операціоналізацію антикрихкості (визначення, вимірювання, індикатори); застосування у фінансових і економічних системах; роль цифрових технологій, штучного інтелекту та трансформації бізнес-моделей; організаційні практики та стратегії в умовах нестабільності; філософські й етичні аспекти ризику, відповідальності, «skin in the game». З методологічної точки зору останні 2–3 роки характеризуються розмаїттям підходів: систематичні огляди літератури з антикрихкості в малих і середніх підприємствах (SME) з акцентом на цифрову трансформацію; тематичні і кількісні дослідження з організаційної антикрихкості (стар-

тапи, інтелектуальний капітал, надлишкові ресурси); дослідження моделювання системної антикрихкості через кількісні показники або агент-орієнтовані моделі; застосування концепції антикрихкості до фінансових ринків та багатодисциплінарних систем (наприклад, ML, системи охорони здоров'я, екологічні системи). Так, наприклад, у статті «Exploring digital transformation strategy to achieve SMEs resilience and antifragility» (2024) автори Сагала та І.Ори [1] провели систематичний літературний огляд і висвітлили, що для малих і середніх підприємств ключовими стратегіями цифрової трансформації, що ведуть до антикрихкості, є: розвиток динамічних спроможностей (dynamic capabilities), цифрових можливостей, включення цифрових технологій, орієнтація лідерства, управління знаннями та співпраця. Водночас вони зауважують, що бути просто стійкими (resilient) недостатньо потрібна гнучкість, здатність перетворювати стрес у конкурентну перевагу [1].

Інша лінія досліджень звертає увагу на те, як антикрихкість формулюється в складних динамічних системах, де застосовують терміни вхід-вихідної невизначеності, нелінійності та впливу зовнішніх флуктуацій. Е праці «Antifragility as a complex system's response to perturbations, volatility, and time» (2023) розглядається, як системи відповідають на варіабельність середовища, пропонуючи шкалу «вход-вихід» для вимірювання антикрихкості, і виділяючи три рівні: intrinsic (внутрішня), inherited (успадкована/зовнішня) і interventional (через втручання) [2]. У фінансово-економічному полі особливий інтерес викликає інтеграція антикрихкості з технологією й інновацією. Наприклад, у виступі головного регулятора (Brad Jones, Нацбанк Австралії) зазначено, що фінансова система повинна будуватися так, щоб мати «антикрихкий характер», тобто не просто бути стійкою до шоків, але отримувати вигоду з змін: технологічне впровадження, конкуренція, інновації мають йти не врозріз стабільності, а разом з нею [3]. З точки зору організаційного менеджменту та стартапів, дослідження «Betting on the future: how to build antifragility in innovative start-up companies» (2023) розкриває, що антикрихкість у стартапах підтримується такими ресурсами і спроможностями: інтелектуальний капітал, надлишкові ресурси (slack resources), absorptive capacity (здатність поглинати нові знання). Автори також показали, що антикрихкість має позитивний вплив на фінансову результативність стартапів [4]. Особливо цікавою є нова практична

спрямованість антикрихкості у бізнес-комунікації та кризовому управлінні: наприклад, дослідження «Antifragile Crisis Communication: An Exploratory Study» (2024) в італійському журналі management показує, що організаційна комунікація під час криз повинна включати такі чинники, як експериментування, генерація опцій, надлишковість, креативність – всі вони походять із концепції антикрихкості й допомагають організації не просто виживати, а розвиватися [5].

Серед ключових висновків цих досліджень можна виокремити кілька моментів. По-перше, антикрихкість – це концепція, яка виходить за межі простої стійкості або відновлення (resilience). Система не просто повертається до попереднього стану, а прагне покращитися через стресори. По-друге, цифрові технології, здатність до навчання, динамічні спроможності, надлишковість (ресурсна «подушка») та децентралізація стають критичними чинниками антикрихкості. По-третє, вимірювання антикрихкості – це виклик, так як незважаючи на зростання досліджень, поки що немає установлених універсальних показників; різні роботи пропонують різні підходи. По-четверте, у фінансово-економічних системах існує амбівалентне відношення до цього феномена: з одного боку – можливість антикрихкості, з іншого – ризик системної крихкості, особливо коли технології або моделі стандартизовані, що веде до «спільних помилок» або кореляції дій (наприклад, навчання машин).

Важливо визначити різні точки зору на поняття антикрихкості. По-перше, чи може антикрихкість стати фундаментальною цінністю цифрової економіки, де нестабільність, невизначеність і технологічні зміни – норма. По-друге, як цифрові технології (ШІ, блокчейн, цифрова інфраструктура) можуть як підсилювати антикрихкість, так і породжувати нову крихкість (наприклад, кореляції алгоритмів, централізація, кібер-залежність). По-третє, у контексті відновлення України після війни важливо дослідити, як організації та державні системи можуть не просто повернутися до «довоєнного стану», а конструювати антикрихкі моделі: наприклад, модульні ланцюги постачання, децентралізована інфраструктура, цифрові платформи, що можуть вигравати з невизначеності. По-четверте, філософський та аксіологічний аспект: чи можлива антикрихкість як етична норма (система, що не просто виживає, а вдосконалюється через стрес), і як вона поєднується з цінностями толерантності, відповідальності, стійкого розвитку та цифрової культури. Аналіз останніх досліджень показує, що анти-

крихкість – це перспективний, але ще не повністю розвинений напрямок у гуманітарній науці. Він пропонує потужний аналітичний інструмент і філософське підґрунтя для переосмислення ризику, стійкості і розвитку. Для даної теми він може стати містком між філософією цифрової економіки, управлінням, технологічним розвитком і ціннісними орієнтирами цифрової культури.

Незважаючи на значний прогрес у вивченні концепції антикрихкості та її застосування у фінансово-економічних системах, сучасні дослідження виявляють низку важливих прогалин, що залишаються невирішеними. Перш за все, відсутня єдина методологія кількісного вимірювання антикрихкості на різних рівнях системи – від окремих організацій до макроекономічних структур. Існуючі підходи часто обмежуються кейс-стаді або окремими індексами крихкості, які не враховують комплексного взаємозв'язку між внутрішньою структурою, зовнішніми шоками та можливістю системи отримувати вигоду від стресорів. Це створює проблему стандартизації оцінки антикрихкості та порівняння результатів різних досліджень. По-друге, поки що недостатньо досліджено взаємодію антикрихкості з сучасними цифровими технологіями та штучним інтелектом. Хоча ряд робіт демонструє потенціал технологій у підвищенні адаптивності і здатності систем вигравати на волатильності, одночасно з'являються нові ризики, пов'язані з автоматизацією, алгоритмічною кореляцією рішень та цифровою залежністю. Відсутність глибоких емпіричних і симуляційних досліджень, які б системно аналізували ці явища, ускладнює розробку ефективних стратегій управління ризиками у цифровій економіці. По-третє, філософські та етичні аспекти антикрихкості, включно з концепціями «skin in the game», відповідальності та справедливості у розподілі ризику, поки що недостатньо інтегровані з кількісними моделями фінансової системи. Дослідження рідко поєднують аксіологічні міркування з практичними рекомендаціями щодо цифрової трансформації та стратегій управління, що зменшує прикладну цінність концепції у державному та корпоративному управлінні. Крім того, прогалини існують у сфері довгострокових і порівняльних досліджень: недостатньо робіт, які б аналізували ефекти антикрихких практик у динаміці, наприклад, як певні організаційні моделі або цифрові стратегії впливають на стабільність і розвиток фінансових систем у часи кризи або після глобальних шоків. Це особливо актуально у контексті постконфліктного відновлення економік, де потребується побудова систем, здат-

них не лише відновлюватися, а й розвиватися завдяки невизначеності. Таким чином, виділені невирішені частини проблеми включають: відсутність стандартизованих методів вимірювання антикрихкості на різних рівнях системи, недостатнє розуміння впливу цифрових технологій та штучного інтелекту на антикрихкість, обмежену інтеграцію філософських та етичних аспектів у практичні моделі, а також дефіцит довгострокових та порівняльних емпіричних досліджень. Усунення цих прогалин дозволить більш комплексно оцінювати ефективність антикрихких стратегій і розробляти рекомендації для сталого розвитку фінансово-економічних систем у сучасних умовах турбулентності.

Мета статті. Метою статті є аналіз філософії ризику та концепції антикрихкості у фінансово-економічних системах як нової форми мислення в умовах сучасної турбулентності, на основі робіт Нассіма Н. Талеба. Стаття прагне не лише окреслити ключові теоретичні положення антикрихкості та філософії ризику, але й дослідити їхнє застосування до сучасних фінансово-економічних систем у контексті глобальних змін, цифрової трансформації та зростання невизначеності.

Методологія дослідження. Методологія даної статті базується на міждисциплінарному підході, який поєднує філософський, економічний та системний аналіз концепції антикрихкості та філософії ризику Нассіма Талеба. Основним методом дослідження є системний літературний аналіз, що передбачає критичне опрацювання класичних та сучасних праць Талеба, а також останніх наукових публікацій, присвячених антикрихкості у фінансово-економічних та організаційних системах (2022–2025 рр.). Такий підхід дозволяє виявити ключові концептуальні положення, теоретичні рамки та практичні рекомендації щодо підвищення стійкості і адаптивності систем у турбулентному середовищі. Для поглиблення емпіричної складової використовуються методи каузального та порівняльного аналізу, що дозволяють визначити взаємозв'язки між ризиком, нестабільністю та здатністю систем до антикрихкості. Крім того, застосовується синтетичний підхід, який інтегрує кількісні та якісні дані щодо організаційної та фінансової антикрихкості, включно з сучасними індексами крихкості та стійкості, результатами кейс-стаді та емпіричними спостереженнями. Особлива увага приділяється філософсько-етичному аналізу понять ризику, відповідальності та «skin in the game», що дозволяє оцінити не лише технічну, а й ціннісну складову антикрихкості. Методологія також включає сценарне моделювання та екстраполя-

цію тенденцій, які допомагають прогнозувати можливі ефекти застосування антикрихких стратегій у фінансово-економічних системах та цифровій економіці. Таким чином, запропонований методологічний підхід забезпечує комплексне розкриття феномену антикрихкості як нової форми мислення в умовах турбулентності, поєднуючи теоретичний аналіз, емпіричні дані та філософську рефлексію, що створює основу для практичних рекомендацій щодо підвищення стійкості і адаптивності фінансово-економічних систем у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Філософія ризику та антикрихкості Насіма Ніколаса Талеба як нова парадигма мислення у добу глобальної нестабільності. Філософія ризику та антикрихкості фінансово-економічних систем, розроблена на основі праць Насіма Ніколаса Талеба, відображає нову парадигму мислення у добу глобальної нестабільності. Насім Талеб – сучасний філософ, математик, трейдер і мислитель лівансько-американського походження, який поєднав у своїх працях аналітику фінансових ринків із глибокими філософськими роздумами про природу випадковості, невизначеності та людських обмежень. Ці роботи Насіма Ніколаса Талеба формують єдиний філософсько-аналітичний цикл під спільною назвою «Incerto» («Невизначеність»). До нього входять такі книги: «Обмануті випадковістю» [6], яка присвячена ролі випадковості у житті та тому, як люди помилково сприймають успіх як результат власних дій, ігноруючи вплив непередбачуваних подій; «Чорний лебідь: Вплив надзвичайно малоймовірного» [7], в якій він аналізує феномен рідкісних, непередбачуваних подій, що мають колосальний вплив на історію, економіку та людське мислення; «Антикрихкість: як отримати вигоду з хаосу» [8], яка пропонує концепцію систем, що не просто витримують стрес чи кризи, а стають сильнішими під їхнім впливом; «Ризикуй власною шкірою: приховані асиметрії у повсякденному житті» [9], в якій розглядає етичний і філософський принцип особистої відповідальності: справжня чесність і ефективність можливі лише тоді, коли людина має власний ризик у прийнятих рішеннях. Філософія ризику та антикрихкості фінансово-економічних систем, розроблена Насімом Ніколасом Талебом, є новою формою мислення, що постала у добу турбулентності, непередбачуваності та глобальних криз. Вона ґрунтується на усвідомленні того, що світ є складною, нелінійною системою, де випадковість і хаос відіграють ключову роль у формуванні економічних, соціальних і культурних процесів.

У книзі «Обмануті випадковістю» Талеб показує, що більшість людей помилково сприймають роль випадковості, ототожнюючи успіх із талантом, а не з удачею. Він пише: «Ми схильні надавати перевагу видимому, конкретному, особистому та відчутному, і нехтуємо абстрактним» [6, с. 23]. Ця думка розкриває глибинну помилку людського сприйняття ризику – прагнення знайти закономірність там, де панує хаос. Філософія ризику Талеба ґрунтується на розумінні того, що світ невизначений, і тому спроби створити детерміновані моделі для прогнозування фінансових чи економічних процесів є хибними. Розуміння ризику повинно виходити не з передбачення, а з підготовки до несподіваного [6].

У книзі «Чорний лебідь» автор вводить поняття подій, які є надзвичайно малоймовірними, але мають колосальний вплив на перебіг історії. Талеб наголошує: «Чорні лебеді мають величезні наслідки, але їхню ймовірність неможливо розрахувати» [7, с. 22]. Саме ці події – фінансові кризи, технологічні провали, пандемії, війни – визначають реальний хід розвитку світу. Він додає: «Нездатність передбачити виняткові події означає нездатність передбачити саму історію» [7, с. 198]. Отже, головний висновок полягає в тому, що традиційні економічні та фінансові підходи, які базуються на статистиці минулого, не можуть забезпечити стійкість у світі, де головним рушієм є невизначеність.

Книга «Антикрихкість» відкриває новий рівень філософського осмислення ризику – перехід від пасивної стійкості до активного зростання через хаос. Талеб зазначає: «Деякі системи виграють від струсів; вони розвиваються, коли піддаються волатильності, випадковості, безладу та стресу» [8, с. 3]. Цей принцип стає основою поняття антикрихкості, яке протиставляється як крихкості, так і звичайній стабільності. Антикрихкі системи не просто витримують удари, вони стають кращими під їхнім впливом. Як пише автор: «Вітер гасить свічку, але роздмухує полум'я» [8, с. 27]. Таким чином, антикрихкість – це властивість системи перетворювати хаос і ризик на джерело сили, інновацій та еволюційного розвитку. Для фінансово-економічних систем це означає, що кризи не повинні сприйматися як загроза, а як можливість перезапуску, очищення та оновлення.

У книзі «Особиста відповідальність. Приховані асиметрії у повсякденному житті» Талеб розвиває етичний вимір своєї філософії, наголошуючи на принципі особистої відповідальності. Він говорить: «Ніколи не довіряй тим, хто не має власної шкіри у грі» [9, с. 56]. Це озна-

чає, що будь-яка форма управління, політики чи фінансів повинна передбачати симетрію ризику – той, хто ухвалює рішення, має нести й наслідки своїх дій. Такий підхід створює основу для етики ризику – культури відповідальності, у якій ризик розглядається не лише як економічна, а й моральна категорія. Нассім Ніколас Талеб – сучасний лівансько-американський інтелектуал, статистик, філософ ризику та фінансист, відомий своїми працями про невизначеність, випадковість і антикрихкість. Він народився у 1960 році в Лівані, здобув освіту в США та Європі, зокрема з фінансів, математики та статистики.

Основні ідеї Талеба: світ складний і непередбачуваний, події чорного лебедя можуть докорінно змінювати системи; антикрихкість – властивість систем отримувати вигоду від стресу, невизначеності та нестабільності; обмеженість людського знання – критика надмірної впевненості у прогнозах; практичний підхід до ризику – використання невеликих експериментів, адаптивних стратегій та емпіричного досвіду. Він поєднує статистику, філософію та практику управління ризиком, формуючи нову парадигму мислення про ризик, стабільність і розвиток у турбулентному світі.

У сучасних фінансово-економічних системах важливе значення набувають поняття «чорний лебідь», «антикрихкість» та «непередбачуваність», які дозволяють глибше зрозуміти природу ризиків і стійкість систем. Поняття «чорний лебідь», введене Насімом Талебом, описує рідкісні події з величезними наслідками, які неможливо передбачити на основі попереднього досвіду, і які після настання часто намагаються пояснити як передбачувані. У фінансових і економічних системах «чорні лебеді» часто проявляються у вигляді кризових явищ, обвалів ринків або непередбачуваних катастрофічних подій, що показує обмеженість традиційних моделей прогнозування і управління ризиком. Концепція антикрихкості є логічним продовженням і доповненням до цього підходу та визначає здатність системи не лише витримувати стрес і нестабільність, але й отримувати від них вигоду, покращуючи свою структуру та функціонування [8]. У фінансовому контексті антикрихкі системи проявляються у вигляді диверсифікованих інвестиційних портфелів, адаптивних стратегій компаній та організацій, що здатні перетворювати кризові ситуації на можливості для розвитку та інновацій. Поняття непередбачуваності підкреслює, що майбутні події та їхні наслідки не можуть бути точно спрогнозовані через складність і динамічність економічних систем, що потребує від економіч-

них суб'єктів гнучкості, готовності до швидких змін та використання стратегій антикрихкості. Взаємозв'язок цих понять полягає в тому, що «чорний лебідь» демонструє наслідки непередбачуваності, антикрихкість дозволяє системі перетворювати ці непередбачувані події на джерело зростання і розвитку, а непередбачуваність стає постійним станом економічних і фінансових систем, що стимулює пошук адаптивних і гнучких стратегій управління ризиком. Таким чином, у сучасних умовах глобальної турбулентності основним завданням стає не прагнення повністю передбачити майбутнє, а формування антикрихких структур, здатних ефективно реагувати на хаос і використовувати його для зміцнення та розвитку фінансово-економічних систем.

2. Філософія ризику та антикрихкості Талеба на онтологічному і епістемологічному рівнях. Загалом філософія ризику та антикрихкості Талеба формує цілісну систему мислення для XXI століття. На онтологічному рівні вона стверджує, що світ є хаотичним і непередбачуваним; на епістемологічному – що знання завжди обмежене, а отже, необхідно мислити у термінах імовірності, а не впевненості; на етичному – що моральність неможлива без особистої участі у ризикі. Талеб підсумовує це коротко і глибоко: «Стійке чинить опір ударам і залишається незмінним; антикрихке – стає кращим» [8, с. 18]. Саме у цій формулі криється суть нової філософії мислення у добу турбулентності: замість прагнення до стабільності – прийняття змін; замість страху перед невизначеністю – розвиток через неї; замість уникнення ризику – його усвідомлене використання як джерела сили та еволюції. Таким чином, філософія Талеба відкриває новий гуманістичний вимір економічного мислення, в якому ключовими цінностями стають не контроль і передбачуваність, а гнучкість, адаптивність і здатність зростати через кризу. Цикл «Incerto» Талеба є цілісною інтелектуальною системою, що досліджує взаємозв'язок випадковості, невизначеності, ризику та людської поведінки в складному, непередбачуваному світі, у якому досліджується взаємозв'язок хаосу, ризику, людської поведінки та системної стійкості. Філософія антикрихкості формує цілісне світоглядне бачення того, як людина, суспільство або система можуть не лише виживати у світі невизначеності, ризику й хаосу, а й розвиватися завдяки ним. На відміну від крихких структур, що руйнуються під тиском, або стійких, які просто витримують удари, антикрихкі системи зміцнюються, зростають і вдосконалюються під впливом криз, стресів і потрясінь.

Сутність антикрихкості полягає у тому, що вона перетворює невизначеність і хаос із джерела загроз на джерело розвитку. Таліб показує, що надмірна стабільність і спроби все контролювати створюють ілюзію безпеки, роблячи системи ще більш вразливими до несподіваних подій. Натомість прийняття ризику, адаптація до змін і гнучкість у прийнятті рішень формують здатність до відновлення та оновлення. Антикрихкість не заперечує порядок, але розглядає хаос як природну умову життя і розвитку. У філософському сенсі антикрихкість можна розглядати як онтологію невизначеності – світогляд, у якому хаос не є руйнівною силою, а виступає фундаментом творчості, самоперевернення і розвитку.

Ця концепція заперечує механістичну модель світу, притаманну класичній філософії, натомість утверджує органічну, динамічну картину реальності, де зміни, ризик і випадковість стають природними формами існування. Антикрихка філософія закликає людину не боротися з невизначеністю, а навчитися жити у ній, використовувати випадковість як інструмент розвитку, а не як загрозу. Філософія антикрихкості має глибоке соціально-економічне і соціально-філософське значення. У суспільстві це означає здатність громад до самоорганізації, децентралізації та адаптації; у політиці – перевагу гнучких, малих структур над бюрократичними системами; в економіці – підтримку моделей, що здатні переживати кризи і виходити з них сильнішими. Таліб підкреслює, що справжня ефективність не у стабільності, а у здатності еволюціонувати через труднощі, навчатися на помилках і приймати непередбачуване як норму. Антикрихкість також має антропологічний вимір: антикрихка людина – це особистість, яка не уникає випробувань, а використовує їх для внутрішнього зростання. Вона не прагне безпеки за будь-яку ціну, бо розуміє, що розвиток народжується з нестабільності. Така людина мислить не в категоріях контролю, а в категоріях готовності до змін [8].

Філософія ризику та антикрихкості Насіма Талеба пропонує нову парадигму мислення у світі турбулентності та невизначеності, виходячи з фундаментальних онтологічних і епістемологічних принципів. На онтологічному рівні Таліб підкреслює, що світ є складною, непередбачуваною системою, де випадковість, хаос і неповторні події (чорні лебеді) є невід’ємними атрибутами буття. В такій реальності стійкі, але негнучкі системи ризикують зруйнуватися під впливом непередбачуваних потрясінь, тоді як антикрихкі системи не лише витримують стрес, але й отримують вигоду від нього, демонстру-

ючи активну адаптивність і здатність до еволюційного зростання. На епістемологічному рівні концепція Талеба наголошує на обмеженості людського знання і неможливості повного прогнозування складних явищ. Він критично ставиться до традиційних моделей ризику, заснованих на лінійній логіці та нормальному розподілі подій, і пропонує орієнтуватися на емпіричний досвід, випадкові експерименти та принципи «малих ставок», що дозволяють перевіряти системи в умовах невизначеності. Епістемологічна цінність антикрихкості полягає у формуванні підходу до знання, який визнає свою недосконалість, використовує невизначеність як ресурс і інтегрує невідоме у практику прийняття рішень [9].

Узагальнюючи, філософія ризику і антикрихкості Талеба формує нову парадигму мислення: вона поєднує онтологічне визнання хаотичності світу із епістемологічною обережністю і прагматизмом, спрямованим на створення систем і стратегій, здатних виживати, розвиватися і процвітати в умовах непередбачуваних подій. Це підхід, який трансформує традиційне розуміння безпеки, стабільності та знання у постійно мінливому світі.

3. Філософія антикрихкості як інтелектуальне підґрунтя для формування нової філософії фінансово-економічної стійкості. Філософія антикрихкості – це нова форма мислення у добу турбулентності, у якій головним принципом стає не уникнення ризику, а вміння перетворювати його на ресурс розвитку. Вона формує бачення світу, де хаос є не ворогом, а союзником, а людина, що приймає невизначеність, здобуває справжню мудрість і життєстійкість. У центрі його філософії лежить переконання, що сучасні економічні та фінансові системи є надто складними, щоб їх можна було точно передбачити або контролювати за допомогою традиційних моделей. Таліб виступає проти надмірної віри в аналітику та статистику, адже більшість великих подій – війни, фінансові кризи, проривні інновації виникають як наслідок непередбачуваних явищ, які він називає «чорними лебедями». На противагу традиційним концепціям стабільності, Таліб пропонує філософію «антикрихкості», тобто здатності систем не лише витримувати удари долі, але й ставати сильнішими під їхнім впливом. У цій концепції ризик постає не як загроза, а як джерело розвитку [8].

Крихкість означає нестійкість системи до стресу, коли навіть незначна подія може спричинити її крах (як це було під час фінансової кризи 2008 року). Стійкість, у свою чергу, є лише здатністю протистояти змінам без покра-

щення. Антикрихкість – це найвищий рівень еволюційної адаптації: системи, які здатні використовувати невизначеність на власну користь, зростати через помилки, навчання та експерименти. Талеб вважає, що антикрихкість є природним принципом життя, який ми повинні інтегрувати в економіку, політику, освіту й управління. Маленькі, децентралізовані, адаптивні системи на відміну від великих бюрократичних структур мають більшу здатність до виживання. Він також наголошує на моральному принципі “skin in the game” («ризикуй власною шкірою»): лише ті, хто особисто несе відповідальність за свої рішення, можуть ухвалювати справедливі та ефективні управлінські рішення. З філософської точки зору, концепція Талеба спирається на стоїцизм, прагматизм і постпозитивізм. Вона закликає сприймати невизначеність як невід’ємний компонент буття, а не як аномалію. Це філософія, яка навчає жити в умовах хаосу, використовуючи його як джерело сили та оновлення. Для фінансово-економічних систем це означає перехід від пасивної стійкості до активної адаптації: формування стратегій, що дозволяють системам зростати завдяки кризам, а не руйнуватися через них.

Таким чином, праці Насіма Талеба створюють інтелектуальне підґрунтя для формування нової філософії фінансово-економічної стійкості, яка базується на розумінні ролі ризику, випадковості й хаосу у розвитку цивілізації. Антикрихкість у його трактуванні – це не просто економічна стратегія, а метафізика виживання у світі, де єдиною постійною величиною є зміна. Цей підхід відкриває перспективу переосмислення способів мислення про економіку, управління та розвиток у XXI столітті, надаючи людині і суспільству інтелектуальні інструменти не лише для подолання криз, а й для зростання завдяки ним [9]. Філософія антикрихкості, запропонована Нассимом Талебом, є концептуальним підходом до розуміння систем, що не лише витримують стрес і невизначеність, а й здатні зростати та зміцнюватися під їхнім впливом. На відміну від традиційних підходів до ризику, які орієнтовані на запобігання збиткам та зниження волатильності, антикрихкість акцентує увагу на можливостях, які виникають у результаті непередбачуваних подій та хаосу. У фінансово-економічному контексті антикрихкість означає формування таких структур і механізмів управління, які дозволяють економічним агентам, компаніям і цілим ринкам не лише протистояти кризам, а й отримувати від них вигоду. Це включає диверсифікацію активів, гнучкі бізнес-моделі, децентралізацію ризиків і адаптивні стратегії реагування

на непередбачувані зовнішні впливи. На інтелектуальному рівні філософія антикрихкості пропонує новий спосіб мислення про фінансово-економічну стійкість. Вона формує системне бачення економіки, де невизначеність і хаос розглядаються не як загроза, а як джерело інновацій, стійкості та конкурентних переваг. Це підґрунтя створює концептуальну рамку для нової філософії фінансово-економічної стійкості, яка поєднує елементи ризик-менеджменту, стратегічного планування та соціально-філософського аналізу впливу турбулентності на розвиток економічних систем.

Нова філософія фінансово-економічної стійкості – це концептуальний підхід до розуміння та управління економічними і фінансовими системами в умовах невизначеності, турбулентності та високих ризиків. Вона виникає як відповідь на класичні моделі управління ризиками, які прагнули мінімізувати втрати та передбачити всі можливі кризи. На відміну від них, нова філософія орієнтується не лише на витривалість системи, а й на її здатність розвиватися і зміцнюватися під впливом стресу та нестабільності, тобто на концепцію антикрихкості, запропоновану Нассимом Талебом. Основні ідеї нової філософії фінансово-економічної стійкості можна окреслити так: 1) антикрихкість: системи не просто протистоять шокам, а використовують їх для свого зростання та вдосконалення; 2) невизначеність як ресурс: непередбачувані події розглядаються не тільки як загроза, а й як джерело можливостей для розвитку; 3) децентралізація та різноманіття у контексті яких стійкість досягається завдяки різноманітності інструментів, стратегій та підходів, які зменшують системний ризик; 4) принцип «шкіри в грі», націлений на те, що економічні агенти несуть відповідальність за свої дії, що стимулює обережність та інноваційність; 5) гнучкість і адаптивність, в основі яких здатність швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та внутрішніх умов. Отже, нова філософія фінансово-економічної стійкості – це не просто захист від криз, а створення умов, за яких економічні системи стають здатними використовувати невизначеність і стрес для власного розвитку та зміцнення, формуючи динамічну, адаптивну та інноваційну модель економічної діяльності.

Висновки. Таким чином, антикрихкість є не лише практичним інструментом управління економічними системами, а й концептуальною основою для розвитку філософії фінансово-економічної стійкості в умовах глобальної турбулентності. Філософія антикрихкості не обмежується лише практичними рекомендаціями для управління ризиками, вона формує

цілісне мислення про економічні системи в умовах невизначеності. Вона пропонує бачення, у якому хаос, невизначеність та кризи не є загрозою, а стають джерелом можливостей для зростання, інновацій та структурного вдосконалення. Антикрихкі системи здатні адаптуватися до змін, відновлюватися після потрясінь і навіть використовувати стресові події як каталізатор для розвитку. У фінансово-економічній сфері це означає створення організаційних структур, бізнес-моделей та політик, що поєднують гнучкість, диверсифікацію і стратегічне планування, з урахуванням потенційних ризиків та непередбачуваних факторів. Антикрихкість сприяє формуванню більш стійких і конкурентоспроможних економічних систем, які не просто протистоять кризам, а здатні отримувати з них вигоду, підвищуючи власну ефективність та адаптивність. На інтелектуальному рівні антикрихкість закладає основу для нової філософії фінансово-економічної стійкості, де ключові принципи включають системність мислення, здатність до самоорганізації, використання непередбачуваності як ресурсу та інтеграцію соціально-філософського аналізу у процес ухвалення економічних рішень. Вона створює платформу для розвитку стратегій, що орієнтовані на довгострокову стійкість, інноваційність і збалансоване управління ризиками, а також підкреслює необхідність гнучкого реагування на глобальні турбулентності та швидкі зміни ринкового середовища. Таким чином, філософія антикрихкості виступає не тільки практичним інструментом підвищення ефективності економічних систем, а й фундаментальною концепцією для розвитку нового парадигмального підходу до фінансово-економічної стійкості, що відповідає викликам сучасної глобальної економіки. Вона інтегрує економічну практику з філософським розумінням невизначеності та ризику, формуючи новий інтелектуальний фундамент для стійкого розвитку та довгострокової стабільності.

Література

1. Sagala G. H., Öri D. Exploring digital transformation strategy to achieve SMEs resilience and antifragility: A systematic literature review. *Journal of Small Business & Entrepreneurship*. 2025. Vol. 37, No. 3. P. 495–524. DOI: <https://doi.org/10.1080/08276331.2024.2392080>
2. Axenie C., Lypez Corona O., Makridis M. A., Akbarzadeh M., Saveriano M., Stancu A., West J. Antifragility as a complex system's response to perturbations, volatility, and time. *arXiv preprint*, 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2312.13991>
3. Jones B. Antifragility and the financial system. *BIS Review*. – Bank for International Settlements, 2025, September 16. URL: <https://www.bis.org/review/r250916b.htm>.
4. Corvello V., Felicetti A. M., Troise C., Tani M. Betting on the future: How to build antifragility in innovative start up companies. *Review of Managerial Science*. 2024. Vol. 18, No. 4. P. 1101–1127. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11846-023-00636-x>
5. Corsaro M. F. D. Antifragile crisis communication: An exploratory study. *Sinergie Italian Journal of Management*. 2024. Vol. 42, No. 3. P. 131–155. DOI: <https://doi.org/10.7433/s125>
6. Taleb N. N. Fooled by randomness: The hidden role of chance in life and in the markets. New York : Random House, 2001. 316 p.
7. Taleb N. N. The black swan: The impact of the highly improbable. New York : Random House, 2007. 400 p.
8. Taleb N. N. Antifragile: Things that gain from disorder. New York : Random House, 2012. 519 p.
9. Taleb N. N. Skin in the game: Hidden asymmetries in daily life. New York : Random House, 2018. 304 p.

Анотація

Горбуля М. А., Воронкова В. Г. Філософія ризику та антикрихкості фінансово-економічних систем як нова форма мислення у добу турбулентності (на основі праць Нассіма Талеба). – Стаття.

У статті досліджується феномен антикрихкості, що розвивається в умовах глобальної нестабільності та економічної турбулентності, що вимагає управління ризиками та забезпечення стійкості фінансово-економічних систем. Дослідження на основі праць Нассіма Талеба висвітлює концептуальні засади філософії ризику та антикрихкості як нової форми мислення в умовах невизначеності та непередбачуваності. Це особливо актуально у контексті постконфліктного відновлення економік, де потребується побудова систем, здатних не лише відновлюватися, а й розвиватися завдяки невизначеності. Аналіз останніх досліджень показує, що антикрихкість – це перспективний, але ще не повністю розвинений напрямок у гуманітарній науці. Основна мета полягає у виявленні механізмів, через які організації та економічні системи можуть не лише протистояти ризикам і кризам, а й використовувати їх для розвитку, підвищення адаптивності та створення стійких і антикрихких моделей управління. Методологія даної статті базується на міждисциплінарному підході, який поєднує філософський, економічний та системний аналіз концепції антикрихкості та філософії ризику Нассіма Талеба. Показано, що антикрихкі системи здатні зростати та зміцнюватися під впливом турбулентності. Антикрихкість стає основою для розробки стратегій, що дозволяють економічним системам не лише виживати в умовах невизначеності, а й отримувати вигоду від кризових ситуацій. Філософія антикрихкості розширює традиційне розуміння фінансово-економічної стійкості, інтегруючи адаптивність, гнучкість і можливість зростання через стресові події, формуючи новий інтелектуальний фундамент для стійкого розвитку та довгострокової стабільності. Використання

принципів антикрихкості сприяє формуванню нової парадигми економічного мислення, яка орієнтована на довгострокову стійкість, інноваційність і ефективне управління ризиками. Результати дослідження мають теоретичну цінність для розвитку економічної філософії та практичне значення у сфері фінансів, менеджменту й державної політики у періоди турбулентності.

Ключові слова: філософія ризику, антикрихкість, невизначеність, чорний лебідь, Нассим Талеб, турбулентність, фінансово-економічна стабільність.

Summary

Horbulia M. A., Voronkova V. H. The philosophy of risk and anti-fragility of financial and economic systems as a new form of thinking in times of turbulence (based on the works of Nassim Taleb). – Article.

The article examines the phenomenon of anti-fragility, which develops in conditions of global instability and economic turbulence, requiring risk management and ensuring the stability of financial and economic systems. Based on the works of Nassim Taleb, the study highlights the conceptual foundations of the philosophy of risk and anti-fragility as a new form of thinking in conditions of uncertainty and unpredictability. This is particularly relevant in the context of post-conflict economic recovery, where there is a need to build systems that are capable not only of recovering but also of developing thanks to uncertainty. Analysis of recent studies shows that anti-

fragility is a promising but not yet fully developed field in the humanities. The main goal is to identify mechanisms through which organizations and economic systems can not only withstand risks and crises, but also use them for development, increase adaptability, and create sustainable and anti-fragile management models. The methodology of this article is based on an interdisciplinary approach that combines philosophical, economic, and systemic analysis of the concept of anti-fragility and Nassim Taleb's philosophy of risk. It is shown that anti-fragile systems are capable of growing and strengthening under the influence of turbulence. Antifragility becomes the basis for developing strategies that allow economic systems not only to survive in conditions of uncertainty, but also to benefit from crisis situations. The philosophy of anti-fragility expands the traditional understanding of financial and economic stability by integrating adaptability, flexibility, and the ability to grow through stressful events, forming a new intellectual foundation for sustainable development and long-term stability. The use of anti-fragility principles contributes to the formation of a new paradigm of economic thinking, which is focused on long-term sustainability, innovation, and effective risk management. The results of the study are of theoretical value for the development of economic philosophy and of practical importance in the fields of finance, management, and public policy in times of turbulence.

Key words: philosophy of risk, anti-fragility, uncertainty, black swan, Nassim Taleb, turbulence, financial and economic stability.

Дата надходження статті: 22.10.2025

Дата прийняття статті: 06.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025